

AKADEMIA PRAWA

**WYBRANE PROBLEMY
INDYWIDUALIZACJI WYKONYWANIA KARY
POZBAWIENIA WOLNOŚCI
I ŚRODKÓW PROBACYJNYCH**

pod redakcją

— Aldony Nawój-Śleszyński i Joanny Łuczak —

**WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO**

**WYBRANE PROBLEMY
INDYWIDUALIZACJI WYKONYWANIA KARY
POZBAWIENIA WOLNOŚCI
I ŚRODKÓW PROBACYJNYCH**

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

**WYBRANE PROBLEMY
INDYWIDUALIZACJI WYKONYWANIA KARY
POZBAWIENIA WOLNOŚCI
I ŚRODKÓW PROBACYJNYCH**

pod redakcją

— Aldony Nawój-Śleszyński i Joanny Łuczak —

**WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO**

Łódź 2017

Aldona Nawój-Śleszyński, Joanna Łuczak – Uniwersytet Łódzki, Wydział Prawa i Administracji
Katedra Prawa Karnego Międzynarodowego, 90-033 Łódź, ul. dr. Stefana Kopcińskiego 8/12

RECENZENT

Teodor Szymanowski

REDAKTOR INICJUJĄCY

Monika Borowczyk

REDAKTOR STATYSTYCZNY

Tomasz A. J. Banyś

OPRACOWANIE REDAKCYJNE

Aleksandra Urzędowska

SKŁAD I ŁAMANIE

AGENT PR

KOREKTA TECHNICZNA

Leonora Wojciechowska

PROJEKT OKŁADKI

Katarzyna Turkowska

Zdjęcie wykorzystane na okładce: © Depositphotos.com/sommersby

Stan prawny na dzień: 1 kwietnia 2016 r.

© Copyright by Authors, Łódź 2017

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2017

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

Wydanie I. W.07664.16.0.K

Ark. wyd. 19,0; ark. druk. 19,125

ISBN 978-83-8088-454-0

e-ISBN 978-83-8088-455-7

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

90-131 Łódź, ul. Lindleya 8

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl

e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl

tel. (42) 665 58 63

Spis treści

Słowo wstępne	7
Część I	
Wybrane zagadnienia dotyczące wykonywania kary pozbawienia wolności	17
Małgorzata Łuczak, <i>Ośrodki diagnostyczne – rola w indywidualizacji wykonywania kary pozbawienia wolności</i>	19
Renata Tybura, <i>Wykonywanie kary pozbawienia wolności wobec skazanych uzależnionych od alkoholu</i>	31
Małgorzata Pietrucha-Hassan, <i>Indywidualizacja wykonywania kary pozbawienia wolności wobec sprawców przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności</i>	41
Beata Tomecka-Nabiałczyk, <i>Niepełnosprawność fizyczna skazanych przebywających w jednostkach penitencjarnych na terenie Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej w Łodzi</i>	57
Tomasz Kalisz, <i>Szczególna ochrona osadzonych w warunkach zwiększonej izolacji i zabezpieczenia</i>	67
Paweł Małolepszy, <i>Specyfika wykonywania kary pozbawienia wolności wobec kobiet</i>	79
Agnieszka Sadło-Nowak, <i>System elektronicznego dozoru jako sposób wykonywania kary pozbawienia wolności</i>	89
Aleksandra Dziubińska, <i>Cele kary pozbawienia wolności wykonywanej poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego</i>	101
Robert Witkowski, <i>Przygotowanie osób pozbawionych wolności do uczestnictwa w wolontariacie hospicyjnym. Rola personelu penitencjarnego</i>	115
Anetta Jaworska, <i>Wsparcie społeczne jako podstawa kapitału społecznego w warunkach wykonywania kary pozbawienia wolności</i>	129

6 Spis treści

Monika Kotowska, Marta Romańczuk-Grącka, <i>Wolność religijna w warunkach izolacji penitencjarnej</i>	139
Mariusz Olężałek, <i>Cenzura korespondencji skazanego pozbawionego wolności z obrońcą</i>	157
Grażyna Rybicka, <i>Rola sądowego kuratora zawodowego w przygotowaniu skazanego do życia po zwolnieniu z zakładu karnego w świetle art. 164 i 165 k.k.w</i>	167
Anna Janus-Dębska, <i>Zarządzenie zastępczej kary pozbawienia wolności w związku z uchylaniem się od wykonywania prac na cele społeczne – przyczyny i możliwości ograniczenia zakresu stosowania</i>	179
Część II.	
Wybrane zagadnienia dotyczące wykonywania środków probacyjnych	203
Renata Pietruszka, <i>Uwagi na tle art. 77 § 2 k.k.</i>	205
Renata Szczepanik, <i>O dowodach (swojej) resocjalizacji recydywistów podejmujących starania o przedterminowe warunkowe zwolnienie z odbycia reszty kary</i>	221
Adam Kwieciński, Kamila Mrozek, <i>Kilka uwag na tle stosowania art. 152 k.k.w. w świetle nowelizacji z dnia 20 lutego 2015 r.</i>	235
Magdalena Niewiadomska-Krawczyk, <i>Zarządzenie wykonania kary jako wskaźnik stopnia efektywności pracy kuratora sądowego</i>	243
Izabela Czyżykowska-Kobalczyk, <i>Dozory sprawowane przez kuratorów sądowych, zakończone zarządzeniem wykonania kary pozbawienia wolności lub odwołaniem warunkowego przedterminowego zwolnienia – przyczyny</i>	255
Varia	269
Tomasz Przesławski, <i>Okręgowy Inspektorat Służby Więziennej – nowa formuła organizacji pośredniej więziennictwa</i>	271
Aldona Nawój-Śleszyński, <i>Współpraca Zakładu Prawa Karnego Wykonawczego Uniwersytetu Łódzkiego z polskim więziennictwem</i>	283
O Autorach	301

Słowo wstępne

Niniejsza monografia jest zbiorem opracowań wybranych zagadnień dotyczących wykonywania kary pozbawienia wolności i środków probacyjnych. Autorzy poszczególnych artykułów nawiązują w sposób bezpośredni lub pośredni do zasady indywidualizacji wykonywania kar. Szereg publikacji podejmuje problematykę nowych instytucji indywidualizacji, które dotychczas nie były znane w polskim prawie karnym wykonawczym, a które zostały wprowadzone do ustawodawstwa przez Kodeks karny wykonawczy z 1997 roku lub w okresie obowiązywania nowego Kodeksu karnego wykonawczego. Zasada indywidualizacji w wykonywaniu kar jest realizowana w toku wykonywania kary pozbawienia wolności jak i wykonywania środków probacyjnych¹ i oznacza „dostosowanie trybu i sposobu wykonywania kary do indywidualnych właściwości skazanych tj. cech ich osobowości, sytuacji oraz stopnia nieprzystosowania społecznego”².

Wykonywanie kary pozbawienia wolności i stosowanie środków probacyjnych na podstawie Kodeksu karnego wykonawczego z 1997 roku posiadają już wystarczający dystans czasowy stosowania, z którego perspektywy można ocenić trafność zawartych w kodeksie rozwiązań prawnych, trudności ich realizacji oraz efekty oczekiwane i nieoczekiwane. Pomimo entuzjastycznego przyjęcia tego kodeksu przez praktyków i naukowców, jako dzieła oczekiwanego i doskonałego, został już wielokrotnie znowelizowany. Powody tych ingerencji ustawodawcy były różnorakie. Fakt ten świadczy o tym, że istnieje wciąż potrzeba dyskusji, konfrontacji jak unormowania kodeksowe funkcjonują w praktyce, jakie rodzą problemy.

1 T. Kalisz, *Zasady prawa karnego wykonawczego*, [w:] Bogunia L. (red.), *Nowa kodyfikacja prawa karnego*, T. XVII, Wrocław 2005, s. 334.

2 T. Szymanowski, Z. Świda, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz. Ustawy dodatkowe. Akty wykonawcze*, Warszawa 1999, s. 152.

W naszym przeświadczeniu dyskusja w tym zakresie nadal pozostaje niewystarczająca. Każda polemika jest wartościowa, ponieważ nie tylko pozwala na ocenę stanu obecnego, ale przede wszystkim na podstawie diagnozy tego stanu rekomendowane są zmiany niektórych obszarów uregulowań prawnych, uzupełnianie (rozszerzanie) bądź ich derogacja. Zmiany prawa karnego wykonawczego w zakresie wykonywania kary pozbawienia wolności i środków probacyjnych nie zawsze są poprzedzane dyskusją z podmiotami bezpośrednio zaangażowanymi w wykonywanie unormowań prawnych, czyli kadry penitencjarnej i probacyjnej oraz naukowej, która jest gwarantem oceny prawa zgodnie z przyjętą aksjologią w toku jego tworzenia, wartościami i zasadami, których źródłem są standardy międzynarodowe i najlepsze polskie tradycje.

Praca, którą pragniemy Państwu zaprezentować, jest przyczynkiem do dyskusji nad ulepszeniem prawa stanowionego, dotyczącego najtrudniejszego problemu, jakim jest naprawa człowieka uwikłanego w konflikt z prawem. Publikacja ta odnosi się tylko do niektórych problemów wykonywania kary pozbawienia wolności i środków probacyjnych. Jest ona owocem wspólnych dyskusji, rozważań, spotkań trzech środowisk: akademickiego, w szczególności pracowników Zakładu Prawa Karnego Wykonawczego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego; sądowych kuratorów zawodowych Sądu Okręgowego w Łodzi oraz kadry penitencjarnej z jednostek więziennych podległych Okręgowemu Inspektoratowi Służby Więziennej w Łodzi. Autorami publikacji zawartych w monografii są również pracownicy nauki z innych ośrodków akademickich, profesjonalści z zakresu prawa karnego wykonawczego oraz pracownicy służby penitencjarnej i kuratorskiej z innych regionów Polski. Należy podkreślić, że jej przygotowanie wpisuje się w dwudziestą rocznicę reformy organizacji pośredniej więziennictwa tj. powołania w 1996 roku okręgowych inspektoratów Służby Więziennej³, w tym Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej w Łodzi. Zmiany w wykonywaniu kary pozbawienia wolności na podstawie Kodeksu karnego wykonawczego z 1997 roku odbyły się również pod rządami zreformowanej pośredniej struktury organizacyjnej więziennictwa. „Więziennictwo Łódzkie” ma bardzo długą tradycję współpracy z Zakładem Prawa Karnego Wykonawczego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego. To właśnie w 2005 roku Okręgowy Inspektorat Służby Więziennej w Łodzi podjął inicjatywę współpracy pomiędzy tymi dwoma instytucjami (Inspektoratem a Uniwersytetem). Inicjatywa została urzeczywistniona podpisaniem Porozumienia o współpracy zawartego w dniu 8 lipca 2005 roku pomiędzy Uniwersytetem Łódzkim a Okręgowym Inspektoratem Służby Więziennej w Łodzi⁴. Przyniosło ono korzyści obu stronom, co w praktyce znalazło wyraz w doskonałej współpracy tych dwóch środowisk: naukowego i pracowników Służ-

3 Ustawa z dnia 26 kwietnia 1996 r. o Służbie Więziennej (Dz.U. z 1996 r., Nr 61, poz. 283 ze zm.).

4 *Porozumienie o współpracy* zawarte 8 lipca 2005 r. pomiędzy Uniwersytetem Łódzkim reprezentowanym przez profesora dra hab. Wiesława Pusia – Rektora Uniwersytetu Łódzkiego a Okręgowym Inspektoratem Służby Więziennej w Łodzi, reprezentowanym przez pułkownika Krzysztofa Kaczyńskiego – dyrektora Okręgowej Służby Więziennej w Łodzi (niepublikowane).

by Więziennej. Dzięki Porozumieniu odrodził się studencki ruch penitencjarny mający duże znaczenie w przygotowaniu absolwentów do pełnienia różnych ról w wymiarze sprawiedliwości karnej. Dzięki tej współpracy poziom profesjonalizmu kadry jednostek więziennych podległych Okręgowemu Inspektoratowi Służby Więziennej w Łodzi jest wysoki. Dowodem tego są również m.in. publikacje naukowe umieszczone w niniejszej monografii.

Problematyka publikacji została zaprezentowana w trzech częściach. Pierwsza, zatytułowana *Wybrane zagadnienia dotyczące wykonywania kary pozbawienia wolności*, zawiera artykuły odnoszące się do funkcjonowania zasady indywidualizacji w praktyce penitencjarnej, m.in. roli środków diagnostycznych w programowaniu oddziaływań resocjalizacyjnych, wykonywania kary pozbawienia wolności wobec różnych grup skazanych (osadzonych), niekonwencjonalnych oddziaływań wobec skazanych, realizacji niektórych ich praw, przygotowania skazanych do życia na wolności po odbyciu kary pozbawienia wolności. *Wybrane zagadnienia dotyczące wykonywania środków probacyjnych* są przedmiotem drugiej części opracowania na łamach której dokonano oceny *ratio legis* art. 77 § 2 k.k., ocena nowelizacji (z dnia 22 lutego 2015 r.) instytucji warunkowego zawieszenia wykonania kary w postępowaniu wykonawczym, kontrowersje wobec pomiarów efektywności pracy kuratorów sądowych na podstawie stopnia powrotności do przestępstwa sprawców przestępstw poddanych oddziaływaniom kuratora sądowego. W *Varia* zostały umieszczone okolicznościowe artykuły, które dotyczą współpracy dwóch instytucji, jakimi są: Uniwersytet Łódzki oraz Okręgowy Inspektorat Służby Więziennej w Łodzi oraz jubileuszu 20-lecia powołania Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej w Łodzi.

Znaczna część publikacji zgromadzonych w niniejszej monografii dotyczy funkcjonowania naczelnej zasady wykonywania kary pozbawienia wolności, jaką jest zasada indywidualizacji, która według Kodeksu karnego wykonawczego stanowi podstawę wykonywania kary⁵. Zasada ta znajduje wyraz w różnych nowych instytucjach prawa karnego wykonawczego oraz sposobie wykonywania kary pozbawienia wolności i dotyczy całego procesu jej wykonywania, począwszy od wejścia więźnia do systemu penitencjarnego, aż do czasu zakończenia w nim jego pobytu⁶, jak również znajduje zastosowanie do środków probacyjnych. Pierwszym tekstem w tym nurcie jest artykuł Małgorzaty Łuczak pt. *Ośrodki diagnostyczne – rola w indywidualizacji wykonywania kary pozbawienia wolności*. Autorka najpierw nawiązuje do historycznych kontekstów diagnozy psychologicznej w postępowaniu z więźniami, począwszy od okresu międzywojennego, następnie do lat powojennych, z zaakcentowaniem roku 1958⁷, kiedy to zostały powołane Ośrodki

5 Uzasadnienie rządowego projektu nowego Kodeksu karnego wykonawczego, [w:] *Nowa kodyfikacja karna z 1997 r. z uzasadnieniami*, Warszawa 1998, s. 549.

6 A. Nawój-Śleszyński, *Indywidualizacja wykonywania kary pozbawienia wolności w kontekście zmian Kodeksu karnego wykonawczego w latach 2009–2014*, [w:] Kwieciński A. (red.), *Zmiany w prawie karnym wykonawczym w latach 2009–2014*, Warszawa 2014, s. 113.

7 Zarządzenie Nr 54 Dyrektora Centralnego Zarządu Więziennictwa z dnia 20 czerwca 1959 r. w sprawie organizacji i zakresu działania oddziałów obserwacyjno-rozdzielczych (niepublikowane).

Obserwacyjno-Rozdzielcze, aż do roku 2000⁸, kiedy to w Polsce rozpoczęły działalność ośrodki diagnostyczne. Autorka, będąc kierownikiem Ośrodka Diagnostycznego przy Areszcie Śledczym w Łodzi, prezentuje zakres badań psychologicznych w tym ośrodku w latach 2011–2015, zarówno w wymiarze ilościowym, jak i w rodzaju zdiagnozowanych zaburzeń psychicznych, które były podstawą skierowania do właściwego oddziału terapeutycznego. Oddziaływania terapeutyczne wobec skazanych uzależnionych od alkoholu odbywają się w Polsce w 28 oddziałach.

Artykuł Renaty Tybury pt. *Wykonywanie kary pozbawienia wolności wobec skazanych uzależnionych od alkoholu* przybliży istotę oddziaływań terapeutycznych wobec tej grupy skazanych. Autorka jest kierownikiem działu terapeutycznego dla osób uzależnionych od alkoholu funkcjonującym przy Zakładzie Karnym w Garbalinie przeznaczonym dla recydywistów penitencjarnych. Oddział ma status zakładu karnego typu półotwartego. Skierowanie skazanego do oddziału terapeutycznego dla skazanych uzależnionych od alkoholu poprzedzone jest diagnozą, która również jest przeprowadzana w Ośrodku Diagnostycznym. Na jej podstawie Komisja Penitencjarna kieruje skazanego do systemu terapeutycznego, który jest wykonywany w oddziale terapeutycznym. Do systemu terapeutycznego może również skierować skazanego sąd orzekający w trybie art. 62 k.k. W trakcie pobytu skazanego w oddziale terapeutycznym jest wobec niego realizowany program terapii uzależnień od alkoholu, który przebiega w kilku etapach i w określonym czasie. Na koniec opracowania Autorka dzieli się spostrzeżeniami na temat różnic pomiędzy terapią przebiegającą w warunkach izolacji a terapią w warunkach wolnościowych. Polska przez długie lata nie podejmowała problematyki odrębnego, specjalistycznego postępowania ze sprawcami przestępstw seksualnych, których czyny były popełnione w związku z zaburzeniami preferencji seksualnych. Świadomość takiej potrzeby była znana zarówno w środowisku naukowym, jak i wśród praktyków. Dnia 1 stycznia 2016 roku minęło 10 lat, od kiedy zaczęto realizować specjalistyczne programy wobec tej grupy więźniów⁹. W tym celu nie powołano odrębnych oddziałów terapeutycznych, zadania te są realizowane w 7 oddziałach terapeutycznych dla skazanych z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi lub upośledzonych umysłowo wyznaczonych pismem Dyrektora Generalnego Służby Więziennej pod koniec roku 2005¹⁰.

Małgorzata Pietrucha-Hassan w tekście pt. *Indywidualizacja wykonywania kary pozbawienia wolności wobec sprawców przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności* omawia podstawy prawne wykonywania kary wobec skazanych za przestępstwo określone w art. 197–203 k.k. popełnione w związku z zaburzeniami preferencji seksualnych. Ponadto Autorka prezentuje realizację

8 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 marca 2000 r. w sprawie zasad organizacji i warunków przeprowadzania badań psychologicznych i psychiatrycznych w ośrodkach diagnostycznych (Dz.U. z 2000 r., Nr 29, poz. 369).

9 Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 2005 r., Nr 163, poz. 1363 ze zm.). Weszła w życie 1 stycznia 2006 r.

10 Pismo Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 29 grudnia 2005 r. (niepublikowane).

koncepcji wykonywania kary wobec tej grupy skazanych na przykładzie oddziału terapeutycznego dla skazanych z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi lub upośledzonych umysłowo Zakładu Karnego Nr 2 w Łodzi. Oddział ten liczy 44 miejsca, z czego 55% przeznaczonych jest dla tej grupy skazanych. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że zespół terapeutyczny tego oddziału zajmuje się nie tylko terapią zaburzeń preferencji seksualnych, ale podejmuje inicjatywy na rzecz zapobiegania recydywie tej niebezpiecznej przestępczości, w szczególności wobec tej grupy sprawców, którzy nie poddają się terapii lub jej wyniki są nikłe, a ryzyko recydywy wysokie.

Beata Tomecka-Nabiałczyk w artykule pt. *Niepełnosprawność fizyczna skazanych przebywających w jednostkach penitencjarnych na terenie Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej w Łodzi* podejmuje problem – na ile w toku wykonywania kary pozbawienia wolności wobec wymienionej grupy gwarantowane są prawa należne im z tytułu niepełnosprawności fizycznej.

Zasada indywidualizacji wykonywania kary pozbawienia wolności oraz postępowania z osobami pozbawionymi wolności jest wciąż wzbogacana i rozbudowywana podczas obowiązywania Kodeksu karnego wykonawczego z 1997 roku. Trwa dyskusja nad potrzebą wyodrębnienia grupy więźniów w wieku senioralnym i nadania jej odrębnego statusu, czy też wyodrębnienia grupy skazanych młodocianych w wieku pomiędzy 15 a 17 rokiem życia. W 2011 roku dodano do Kodeksu karnego wykonawczego art. 88d i art. 212ba. Ich głównym zadaniem było zwiększenie bezpieczeństwa osobistego szczególnej kategorii osadzonych przebywających w jednostkach penitencjarnych, którzy występują jednocześnie jako ważni uczestnicy w innych trwających postępowaniach. W ten sposób doszło do wyodrębnienia nowej kategorii osadzonych tzw. szczególnie chronionych. Ocena tych regulacji prawnych jest przedmiotem artykułu Tomasza Kalisza pt. *Szczególna ochrona osadzonych w warunkach zwiększonej izolacji i zabezpieczenia*. Zdaniem Autora regulacje te są nieprecyzyjne, budzą szereg zastrzeżeń z zakresu techniki legislacyjnej, oraz uzasadnienia racji ich ustanowienia.

Kobiety w społeczności więziennej stanowią niewielki odsetek, bo 3%, charakteryzuje je odmienne niż u mężczyzn uwarunkowanie zachowań przestępczych. W związku z tym wymagają odrębnego projektowania i realizacji oddziaływań penitencjarnych. Temu zagadnieniu został poświęcony artykuł Pawła Małolepszego pt. *Specyfika wykonywania kary pozbawienia wolności wobec kobiet*.

Bardzo ważnym wydarzeniem w okresie obowiązywania Kodeksu karnego wykonawczego z 1997 roku było wprowadzenie do porządku prawnego w Polsce systemu dozoru elektronicznego¹¹. Tego rodzaju inicjatywa zrodziła się pod koniec 2005 roku jako jeden z elementów programu przeciwdziałania przeludnieniu więziennemu. Zgodnie z obowiązującym prawem wykonywanie kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego sądy

11 Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego (Dz.U. z 2007 r., Nr 191, poz. 1366). Obowiązywała od dnia 1 września 2009 r.

penitencjarne zaczęły orzekać od 1 września 2009 roku do 30 czerwca 2015 roku, następnie od 15 kwietnia 2016 roku. Funkcjonowanie tej instytucji jako formy wykonywania kary pozbawienia wolności rodzi wiele pytań, wątpliwości: czy wykonywanie kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego spełnia cel indywidualno-prewencyjny, czy stało się skutecznym narzędziem redukcji populacji więziennej itp. Bardzo interesujące, oryginalne, nie zawsze zbieżne odpowiedzi na te pytania znajdziemy w dwóch następujących publikacjach: Aleksandry Dziubińskiej pt. *Cele kary pozbawienia wolności w dozorze elektronicznym* i Agnieszki Sadło-Nowak pt. *System elektronicznego dozoru jako sposób wykonywania kary pozbawienia wolności*.

Kolejne artykuły dotyczą problematyki związanej z niektórymi uwarunkowaniami skuteczności oddziaływań penitencjarnych i przygotowania skazanych do życia po odbyciu kary pozbawienia wolności oraz gwarantowania przez system penitencjarny niektórych praw podmiotowych osób pozbawionych wolności. Robert Witkowski w publikacji pt. *Przygotowanie osób pozbawionych wolności do uczestniczenia w wolontariacie hospicyjnym. Rola personelu hospicyjnego* omawia doświadczenia wynikające z realizacji nowatorskiego programu readaptacji społecznej osób pozbawionych wolności pod nazwą *Wolontariat skazanych w Polsce*. Anetta Jaworska w swoim tekście pt. *Wsparcie społeczne jako podstawa kapitału społecznego w warunkach odbywania kary pozbawienia wolności* prezentuje i omawia interesujące wyniki badań przeprowadzonych na terenie Zakładu Karnego w Czarnem na grupie 154 osadzonych, podejmujących zatrudnienie w trakcie odbywania kary pozbawienia wolności. Na szczególną uwagę zasługuje także publikacja Grażyny Rybickiej pt. *Rola sądowego kuratora zawodowego w przygotowaniu skazanego do życia po zwolnieniu z zakładu karnego w świetle art. 164 k.k.w.* Przygotowanie skazanego do wyjścia na wolność i udzielenie mu pomocy to nowa instytucja prawa karnego wykonawczego wprowadzona przez Kodeks karny wykonawczy z 1997 roku. Autorka na podstawie statystyk stwierdza, że z roku na rok wzrasta liczba osób, które wyrażają zgodę na objęcie ich „programem wolnościowym”. Przedstawia także propozycje usprawnienia realizacji tych programów, które w ten sposób mogłyby powiększyć potencjał readaptacyjny osób opuszczających zakłady karne po odbyciu kary, a tym samym ograniczyć powrót do przestępstwa.

Osoby pozbawione wolności w swoim statusie prawnym mają zagwarantowane wiele praw podmiotowych. Problem gwarancji wolności religijnej – na ile te gwarancje są realizowane oraz w jakim stopniu wobec osób uwięzionych – to przedmiot artykułu Marty Romańczuk-Gąckiej oraz Moniki Kotowskiej pt. *Wolność religijna w warunkach izolacji penitencjarnej*. Jednym z podstawowych praw skazanych w toku wykonywania kary pozbawienia wolności jest prawo do obrony. Wykonywanie funkcji obrończych związane jest z porozumiewaniem się ze skazanym w formie bezpośredniej (rozmowa), lub pośredniej (korespondencja, rozmowa telefoniczna). Podstawy prawne, charakter jednej z form porozumiewania się skazanych z obrońcą omawia w swoim opracowaniu pt. *Cenzura korespondencji skazanego pozbawionego wolności z obrońcą* Mariusz Olęzałek.

Problematyka związana z instytucjami probacyjnymi jest przedmiotem rozważań prowadzonych w następujących opracowaniach. Renata Pietruszka w artykule pt. *Uwagi na tle art. 77 § 2 Kodeksu karnego* podjęła udaną próbę ustalenia *ratio legis* wprowadzenia tego przepisu do ustawodawstwa karnego. Rozwiązanie zawarte w art. 77 § 2 k.k. nie były znane w prawie karnym sprzed 1997 roku. Przepis ten zezwala sądowi orzekającemu karę pozbawienia wolności na wyznaczenie surowszych niż przewidziane w art. 78 k.k. formalnych ograniczeń do skorzystania przez skazanego z warunkowego zwolnienia z odbycia reszty kary. Na podstawie wnikliwych i wszechstronnych rozważań Autorka konkluduje artykuł w sposób oryginalny, a mianowicie – pytaniem o zasadność utrzymania art. 77 § 2 k.k. W kręgu problematyki instytucji warunkowego zwolnienia z odbycia reszty kary pozostaje artykuł Renaty Szczepanik pt. *O dowodach (swojej) resocjalizacji recydywistów podejmujących starania o przedterminowe warunkowe zwolnienie z więzienia* traktujący o rodzajach autoprezentacji skazanych. Na jego łamach Autorka przedstawia wyniki przeprowadzonych w tym przedmiocie badań własnych. Do innej instytucji probacyjnej nawiązuje Adam Kwieciński, Kamila Mrozek Autorzy artykułu pt. *Kilka uwag na tle stosowania art. 152 k.k.w. w świetle nowelizacji z dnia 20 lutego 2015 r.*¹². Kodeks karny z 1997 roku wprowadził nową instytucję prawa karnego wykonawczego, a mianowicie możliwości na podstawie art. 152 k.k.w. warunkowego zawieszenia wykonania kary w postępowaniu wykonawczym. Instytucja ta była oceniana pozytywnie m.in. dlatego, że racjonalizowała politykę karną, dawała możliwości w ściśle określonych warunkach uniknięcia wykonywania kary pozbawienia wolności. Przepisy art. 152 k.k.w. zostały znowelizowane ustawą z dnia 20 lutego 2015 roku. Ta nowelizacja jest przedmiotem negatywnej oceny Autorów ww. artykułu m.in. dlatego, że przyjęte rozwiązania w sposób znaczący ograniczają możliwości warunkowego zawieszenia wykonania kary w postępowaniu wykonawczym. Z problematyką wykonywania środków probacyjnych wiąże się artykuł Magdaleny Niewiadomskiej-Krawczyk pt. *Zarządzenie wykonania kary jako wskaźnik efektywności pracy kuratora sądowego*. Autorka podważa funkcjonującą opinię, że służba kuratorska jest oceniana negatywnie ze względu na wysoki stopień powrotności do przestępstwa sprawców przestępstw poddanych oddziaływaniu kuratora sądowego. Nie można wyprowadzić prostego wniosku, że każde zarządzenie wykonania zawieszony kary świadczy o negatywnej pracy kuratora sądowego. Negatywnych wyników probacji należy poszukiwać nie tylko w nieefektywnej pracy kuratora sądowego (co może się zdarzyć), ale w wadliwym funkcjonowaniu systemu probacji.

Izabela Czyżykowska-Kobalczyk w artykule pt. *Dozory sprawowane przez kuratorów sądowych, zakończone zarządzeniem wykonania kary pozbawienia wolności lub odwołaniem warunkowego przedterminowego zwolnienia – przyczyny diagnozuje czynniki warunkujące taki stan rzeczy na podstawie badań statystycznych,*

12 Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2015 r., poz. 396).

które obejmują lata 2012–2015. W opinii Autorki pomiaru efektywności pracy kuratora sądowego nie można dokonać na podstawie ilości zarządzeń wykonania warunkowo zawieszanej kary pozbawienia wolności lub odwołań warunkowego zwolnienia z odbycia reszty kary. Powodów takiego stanowiska jest wiele. Kuratorzy nie zostali wyposażeni w żadne wystandaryzowane narzędzia diagnostyczne, które pomogłyby w prognozowaniu oddziaływań wobec osób poddanych dozrowi, ponadto orzekanie środków probacyjnych, w szczególności orzekanie warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności, odbywa się bez profesjonalnej diagnostyki przedsądowej, która sprzyjałaby trafniej orzekać te środki, a w konsekwencji uniknąć niepowodzenia okresu próby. Autorka, co należy zauważyć, formułuje ważki, trafny postulat odnoszący się do ograniczania stosowania kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania szczególnie przy braku pozytywnej prognozy kryminologicznej.

Kara ograniczenia wolności jest ważnym narzędziem polityki kryminalnej służącym pełniejszej indywidualizacji racjonalnego stosowania środków karnych. Sposób orzekania i wykonania tej kary może skutkować orzeczeniem zastępczej kary pozbawienia wolności. W populacji więziennej ta grupa pozbawionych wolności stanowi niewielki odsetek, w jakimś stopniu wpływa na jej wielkość, rozmiary. Interesującą propozycję odnoszącą się do ograniczania tego zjawiska przedstawia Anna Janus-Dębska w artykule pt. *Zarządzenie zastępczej kary pozbawienia wolności w związku z uchylaniem się od wykonywania prac na cele społeczne – przyczyny i możliwości ograniczenia skali zjawiska*.

Ostatnie dwa artykuły, jak wcześniej wspomniano mają charakter okolicznościowy. Nie są one jednak oderwane od głównego nurtu publikacji, ponieważ omawiane w nich problemy mają wpływ na realizację zasady indywidualizacji wykonywania kar w szczególności podczas wykonywania najsurowszej kary kryminalnej, jaką jest kara pozbawienia wolności. Organizacja i zarządzanie jednostkami więziennymi ulega zmianom, które wymuszają reformy koncepcji wykonywania kary pozbawienia wolności. Najmniej dostrzegana jest organizacja pośrednia więziennictwa – czyli okręgowe inspektoraty Służby Więziennej – które w 2016 roku obchodziły jubileusz dwudziestolecia funkcjonowania w polskim systemie penitencjarnym¹³. Ich istotę przybliży Tomasz Przesławski w artykule pt. *Okręgowy Inspektorat Służby Więziennej – nowa formuła organizacji pośredniej więziennictwa*. Aldona Nawój – Śleszyński, autorka niniejszych słów wstępu w opracowaniu pt. *Współpraca Zakładu Karnego Wykonawczego Uniwersytetu Łódzkiego z polskim więziennictwem* omawia współpracę pomiędzy tymi dwoma instytucjami, które w przeszłości i obecnie przynosi wiele korzyści obydwu stronom.

Niniejszą publikację polecam zarówno praktykom, jak i teoretykom związanym z problematyką wykonywania kary pozbawienia wolności i środków probacyjnych, a w szczególności pracownikom penitencjarnym (wychowawcom, kadrze

13 Ustawa z dnia 26 kwietnia 1996 r. o Służbie Więziennej (Dz.U. z 1996 r., Nr 207, poz. 1761 ze zm.).

oddziałów terapeutycznych), kuratorom sądowym, sędziom penitencjarnym, studentom prawa, pedagogiki resocjalizacyjnej, socjologii i psychologii.

Pragnę wyrazić serdeczne podziękowania wszystkim Autorom, którzy uczestniczyli w przygotowaniu i wydaniu tej publikacji. Szczególne podziękowania składam Panu prof. drowi hab. Teodorowi Szymanowskiemu za szczegółową recenzję tej pracy oraz za cenne uwagi i sugestie, które przyczyniły się do udoskonalenia opracowania.

Podziękowania za pomoc w przygotowaniu publikacji składam również pani mgr Beacie Tomeckiej-Nabiałczyk oraz pani mgr Aleksandrze Leszczyńskiej.

Wyjątkowe podziękowania kieruję również do pani Dziekan Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego prof. nadzw. UŁ dr hab. Agnieszki Liszewskiej oraz do pana Dyrektora Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej w Łodzi płk Jacka Lenarta bez wsparcia których publikacja ta nie mogłaby powstać.

Opracowanie uwzględnia stan prawny na dzień 1 kwietnia 2016 r.

Prof. nadzw. UŁ dr hab. Aldona Nawój-Śleszyński